

УДК:100+370+001.895

О.Б. ПЕТИНОВА

ІННОВАЦІЇ В СУСПІЛЬНІЙ ПРАКТИЦІ ОСВІТИ – ВИКЛИК ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ХХІ СТОЛІТТЯ

Петінова Оксана Борисівна – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та соціології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського

В статті автор приділяє увагу інноваціям в освіті як необхідним перетворенням в умовах глобалізації. Досліджується механізм інновації, що дає змогу оцінювати динаміку інноваційного знання в суспільній практиці освіти.

Ключові слова: інновації, освіта, суспільство, поступ, глобалізація.

В статье автор уделяет внимание инновациям в образовании как необходимым преобразованиям в условиях глобализации. Рассматривается механизм инноваций, что дает возможность оценивать динамику инновационного знания в общественной практике образования.

Ключевые слова: инновации, образование, общество, прогресс, глобализация.

In the article the author gives consideration to the innovations in education as to necessary transformations in the conditions of the globalization. Mechanism of innovation is researched, which gives and opportunity to estimate the dynamics of innovative knowledge in the social practice of education.

Key words: innovations, education, society, progress, globalization.

© О.Б. Петінова, 2013

Постановка проблеми. На сьогоднішній день українське суспільство перебуває в постійному розвитку, визначення орієнтирів освіти характеризується нововведеннями та контролем з боку держави. Система вищої освіти в Україні, що склалася за роки національної незалежності, повною мірою віддзеркалює складність соціально-культурної ситуації, в якій опинилась країна. Це відбулося внаслідок не тільки політико-економічних змін наприкінці минулого століття, але й глобальної гуманітарної кризи, спричиненої масовими міграційними процесами, втратою національної самобутності, привнесення ззовні чужих життєвих ідеалів, цілей, орієнтирів. Проблема інновацій в освіті набуває особливої актуальності в ХХІ столітті, адже людство вступило в інноваційний стан суспільного прогресу. Даний процес характеризується стрімкою динамікою змін, трансформаціями у різних сферах буття й життєдіяльності особистості та суспільства. Ця динаміка супроводжується будівництвом нової держави після набуття Україною незалежності. Інноваційне мислення й інноваційна діяльність набувають надзвичайного значення для освіти, адже саме через неї формується особистість з інноваційним типом мислення, новою культурою, здатністю до інноваційної діяльності. Без цього в ринкових умовах ні особистість не буде конкурентоспроможною, ні Україна в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До проблем інновацій в освіті та інноваційної освіти зокрема зверталися ряд дослідників та вчених, серед них можна назвати такі імена як І.Вакарчук [1], Д.Дзвінчук [2], В.Кремень [4], В.Куценко [6], С.Ніколаєнко [8], В.Огнев'юк [9], А.Сбруєва [10], В.Тесленко [8] та ряд інших. Так, зокрема, слід погодитися з В.Кременем, який відзначає, що генеза і розвиток культури, науки та освіти є необхідною умовою життєдіяльності суспільства. У свою чергу соціальна система є не просто зовнішнім середо-

вищем, в якому існують, функціонують та засвоюються результати продуктивної діяльності людини. Вона породжує інтелектуальне буття, детермінує дію його внутрішнього механізму та форми прояву, структурно-функціональні характеристики та динаміку поступу, духовності у різних формах. Наука, мистецтво, освіта як соціально-духовні феномени впливають на характер і розвиток усіх компонентів соціоекономічного та політико-культурного простору. Тому шлях до виявлення соціальної детермінованості інтелектуального буття і пізнавальної діяльності в сукупності суспільних явищ і подій лежить через дослідження соціальних каналів, які іманентно та функціонально включають їх у соціокультурну цілісність. Для реалізації цієї мети необхідно постійно оновлювати засоби і методи пізнавальної діяльності, що виокремлює як особливий феномен концепт інновації. Її актуальність зумовлена прогресом соціуму, основна ознака якого – постійне оновлення, що здійснюється завдяки властивій людському інтелекту здатності осмислювати дійсність, трансформувати діяльність та вносити елемент новизни. Спроможність людини до продуктивної діяльності, до можливості сприймати та адаптувати відповідно до своїх нагальних потреб результат цієї діяльності створює умови для змін і переходу до нового у різних сферах соціокультурного буття. Свідома орієнтованість на здобуття нового – знань, досвіду, економічних, політичних, культурних досягнень, а також специфічна налаштованість на інновацію – є основною, сутнісною рисою прогресивного розвитку [4, с. 18-20].

Мета дослідження – встановити та простежити зв'язок між освітою та інноваційними процесами в суспільному поступі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація являє собою складний багаторівневий та багатогранний процес економічних якісних перетворень у світовій економіці та в усіх інших сфе-

рах буття особистості на основі усупільнення виробництва та поглиблення інтеграційних процесів у результаті безпрецедентного зростання і прискорення міжнародних переміщень товарів, послуг, капіталів, широкого розвитку новітніх інформаційних технологій, глобальних телекомунікаційних мереж, розвитку інформаційного суспільства. В таких умовах суспільний розвиток у всіх сферах соціального життя вимагає інновацій та інноваційної діяльності.

Поняття «інновація» неоднозначне. Під нею розуміють і впровадження нових ідей, технологій у виробництво; і управління галуззю, підприємством; в іншому аспекті інновація – це нововведення, яке ще недостатньо поширене в суспільній діяльності чи виробництві. Інновацією також вважається кінцевий результат впровадження наукового технічного прогресу з метою здобуття соціального, політичного, економічного, науково-технічного або іншого результату. І, без сумніву, нове застосування наукових, культурних, технічних знань також є інновацією.

Як відомо, термін «інновація» пов'язують з іменем австрійського вченого, економіста, мислителя ХХ століття Й. Шумпетера, хоча історія суспільства здійснюється завжди через інновації. Для позначення явищ, пов'язаних із впровадженням чогось нового, використовували супутні терміни – «нове», «нововведення», «модерн» тощо. Особливо в період становлення ринкової економіки та перехідні періоди, пов'язані з соціально-політичними змінами, науково-технічними, технологічними досягненнями, революціями в науці та суспільстві [4, с. 21]. Ми ж підтримуємо точку зору С.Ніколаєнка та розуміємо інновацію як ідею (ідеї), пропозиції, наукові розробки, які можуть і стають основою створення нових стратегій, розвитку, нових видів продукції, значно поліпшують споживчі характеристики (економічні, освітні, культурні, технічні, тощо) існуючих явищ і процесів, товарів, створення нових об'єктів матеріального та ідеального буття. Все, що може вдосконалити якість життя і процес розвитку людства, є інновацією [7, с. 12].

Інновації в різних формах і видах існували завжди, відіграючи надзвичайно важливу роль у розвитку людського суспільства і кожної окремої держави. Та чи інша держава тільки тоді ставала на чолі прогресу і досягала успіхів, коли намагалася створити нову та постійно вдосконалювала свою інфраструктуру для підтримки процесу впровадження інновацій. У такому аспекті інноваційність є загальною властивістю, притаманною культурі в цілому та її окремим складових, істинно людською, суспільною потребою. Ознакою інновації є те, що вона є основним механізмом формування нових технологій, нових моделей діяльності та поведінки. Інноваційна діяльність створює передумови для пошуку альтернативних шляхів розвитку суспільства, особливо коли воно перебуває в стані нестабільності, переходить до нових рівнів буття в соціально-економічному розвитку.

Дослідження механізму інновації дає змогу оцінювати динаміку інноваційного знання як саморух, зумовлений внутрішньою духовно-інтелек-

туальною енергією. І ситуація народження нових парадигм постає як самозаперечення попередньої парадигми, яка досягла свого апогею та створює умови для настання нового «нормального» наукового періоду, в якому нове знання набуває потрібного рівня оновлення, «прориву» в майбутнє, тобто для реалізації нового інноваційного потенціалу. Нова наукова інновація з її гносеологічними і соціальними властивостями є фактором, який виражає самодостатність усієї науки та інтелектуальної діяльності в цілому, моделює її динамізм та модернізаційну орієнтацію.

Як процес і діяльність, інновація невід'ємна від суб'єкта пізнавальної діяльності, котрий у багатьох випадках визначає її спрямування. Якщо проаналізувати три рівні існування суб'єкта пізнання – індивідуальний, колективний та суспільний (у розумінні охоплення всього соціального цілого), то на індивідуальному рівні суб'єктом є окремий дослідник, учений, котрий займається науковою, пізнавальною, освітньою, пошуковою діяльністю. На колективному рівні суб'єкт пізнання розглядається в соціально-історичному контексті, а не тільки з урахуванням індивідуальних психологічних позицій. Тут суб'єкт пізнання вимальовується як професійне угруповання, спільнота, колектив, у якому загальна праця вчених переростає в спільну працю. Системоутворюючим поняттям, яке акумулює в собі нормативно-ціннісний характер інтелектуальної праці подібних спільнот, є поняття наукове співтовариство. На соціальному рівні суб'єкт наукового пізнання виникає як цілісний суспільний організм, а окремі вчені та наукові співтовариства виявляються його індивідуалізованими організаціями (функціями) [4].

Інновації в освіті – це та суспільно-необхідна творча діяльність, без якої вже не можуть результативно відбуватися суспільні процеси в Україні. Тенденції та перспективи розвитку вищої освіти пов'язані з технологіями, що сприяють створенню знань, управлінню ними, їх поширенню, доступу до них і контролю за їх засвоєнням. Розв'язання цих завдань вимагає зміни підходів до підготовки фахівців на вищому ступені освіти, використання нових моделей навчання. При цьому найбільшу актуальність нині мають підходи, пов'язані з розвитком критичного мислення і творчих здібностей людини.

Поняття «інновація» та «традиція» в освіті тісно пов'язані, і розглянути цей взаємозв'язок можна із різних сторін. З одного боку, традиційний спосіб діяльності може бути взятий за основу будь-якої інновації, а з іншого боку – його наслідування може викликати певні складнощі або взагалі заблокувати шлях до формування нововведення. Існує і третій варіант, коли інновація, будучи визнаною у суспільстві, може перетворитися на традицію. Інноваційна освіта в цілому – це принцип адекватного використання потенційних можливостей відомих елементів системи навчального процесу. Інноваційний підхід в освіті визначається не через використання певної моделі, а через здатність проектувати і моделювати навчальний процес у вищих навчальних закладах, використовуючи нові

освітні технології – систему дистанційної освіти, вебінари, модульне навчання тощо.

У сучасних умовах в усьому світі визнається зростаюча роль знань та освіти – як для кожної людини, так і для всього суспільства. Особливе завдання покладено на вищу освіту, що є найважливішим елементом розвитку людських ресурсів як для будь-якої країни, так і для світу в цілому [3, с.35]. Вища освіта забезпечує формування потенціалу особистості і розвиток аналітичних навичок, а це сприяє просуванню національної економіки. Знання нині є одним із головних чинників виробництва, а накопичення і застосування знань набуває все більшого значення як головна конкурентна перевага країни. Таким чином, визнається, що в осяжному майбутньому і для держави, і для особистості все вирішуватимуть рівень освіти, обсяг і ступінь використання зжобутих знань.

Поняття інноваційної людини, інноваційного мислення невід’ємне від так званої ситуації Постмодерну. Ця проблема пов’язана зі зміною соціальних ідентичностей, смислів економічного й культурного поступу нашого життя. В умовах постмодернізму сучасне суспільство прийшло на зміну індустріальному. Комп’ютеризація, технотронні технології, сенсаційні відкриття в науці, медицині, кардинальна трансформація інформаційного простору якісно змінили всі сфери буття соціуму, що, звичайно, вимагає нового розуміння і зміни стратегій мислення. Це епоха нової духовності, нової культури, нової інноваційної освіти.

Як відзначає В.Кремень, «вселюдина» — слово, введене Ф.Достоевським. У нього воно означало людину, яка сполучає в собі властивості різних людей (включаючи представників різних націй, культур, психічних типів). «Вселюдина» поєднує в собі високі і низькі, добре і зле, святе і грішне, ангельське і тваринне, усі полярності людського характеру і те, що заповнює «простір» між усім цим. Але у зв’язку із розвитком комп’ютерних та біогенетичних технологій поняття «вселюдина» набуває нового сенсу: сьогодні вона є цілісна, природно-штучна істота, що сполучає в собі властивості універсальної машини з властивостями людського індивіда. Розуміти це — означає розуміти сучасність і людину, відходити від «звичності». Ми бачимо процес комп’ютеризації як передачу людських функцій машині. Але можливе й інше розуміння: історія цивілізації як процес олюднення машини, від колеса і важеля – до комп’ютера, а далі – до робота людиноподібного, який «уміє» мислити. Чим більше людських функцій передається машині, тим більше вона олюднюється. У цьому сенсі людина не стільки зникає чи деградує, скільки переростає себе, переступає межі свого біовиду, сприймає і перетворює світ у тих діапазонах, куди раніше дано було проникати тільки машині (мікроскопу, відеокамері, ракеті тощо). Основний смисл нової ери — зрощення мозку і Всесвіту, техніки й органіки, створення мислячих машин, працюючих атомів і квантів смислопрвідних фізичних полів, доведення всіх буттєвих процесів до швидкості думки. За кожним «пост-» виростає своє «прото-»... [5].

Нове онтологічне віртуальне середовище існу-

вання виходить за звичні виміри, впливаючи на всі органи почуттів, на свідомість і думки українців. Такі зміни в загальних рисах епохи Постмодерну можна осмислити лише з позицій інноваційного підходу. Проблема відповідності сучасної освіти цим новим викликам епохи стикається з консервативізмом, який притаманний деяким освітнім аспектам. Так, сьогодні інноваційна особистість має бути цілісною, поєднувати у собі властивості універсальної машини з властивостями людського індивіда. Розуміти це – означає розуміти сучасність і людину, відходити від «звичності». Ось що входить в поняття «смерть» людини і разом з тим – формування нової духовності. Це розуміння повинно пронизувати освітні програми, теоретичні роздуми, соціополітичні й культурні проекти. Постає питання: ця потенційно «всюдисуща» і «завжди суц» людина — чи залишиться вона людиною в колишньому смислі? Після значних проривів в електроніці, інформатиці, генетиці, біотехнології, мікротехнології стає зрозуміло, що ми живемо не наприкінці, а на самому початку нової історичної епохи. В умовах сучасних освітніх змін найважливішим чинником розвитку особистості фахівця є усвідомлення ним необхідності змін у власному світосприйнятті та особистісних оцінках. Євроінтеграційні процеси, які розвиваються тепер на всіх рівнях суспільних відносин, спричинили об’єктивний процес пошуку нового типу взаємин між людьми, аксіологізації статусу людини в навколишньому її світі.

Як відзначає Г.Селевко, досвід інноваційної діяльності українських вищих навчальних закладів підтверджує їх здатність адаптуватися до вимог ринку і випускати інноваційну продукцію, що має попит, використовуючи результати цього виробництва для вдосконалення своєї освітньої і наукової роботи. Нині в регіонах України йде процес формування навчально-науково-інноваційних комплексів, типу «силіконової долини», що покликані забезпечити інтеграцію ВНЗ з реальним сектором економіки для вирішення соціально-економічних проблем регіонів і реалізації федеральних, цільових і галузевих інноваційних програм, пов’язаних, передусім, з технологічним розвитком галузей економіки [11, с.250].

Сьогодні – період змін у системі комунікацій людини. Філософські, соціологічні й культурологічні дослідження свідчать, що народ, особливо молодь, мало читає. Вважається, що це свідчить про духовну деградацію. Однак із іншого боку – це пов’язується з інноваційним мисленням, вимогами інноваційної діяльності, зі вступом до комп’ютерно-інформаційної епохи, із проблемою нових способів одержання інформації. Зміни, що відбуваються в системі освіти, є складовою ширшого процесу – трансформації соціокультурних та економічних чинників гуманітарної сфери сучасного суспільства. У цьому контексті зрозуміло, що трансформація системи освіти і реформування національної вищої школи в цілому повинні відбуватися в контексті глобальних інноваційних процесів не тільки в освіті, але й у свідомості її суб’єктів. Розбіжності з реаліями сьогодення, що виника-

ють унаслідок традиційного підходу до визначення змісту, структури і соціокультурної орієнтації професійно-педагогічної підготовки викладача вищої школи, потребують суттєвих коректив в управлінні процесом підготовки фахівців на методологічному рівні, що неодмінно веде до необхідності проектування і побудови моделі підготовки спеціалістів вищої школи на антропологічних засадах.

Важливе значення для інноваційної діяльності й інноваційного мислення є людиноцентризм. Концепт людиноцентризму – це вимога часу. Постає загроза тотального відчуження людини від людського. Власне людиноцентризм і спрямований на дотримання цієї рівноваги. І саме в такому аспекті повинна спрямовувати свою переорієнтацію освіта. Вона повинна готувати інноваційну людину, здатну відповісти на виклики XXI століття. Це століття, в якому ми живемо, і яке кожного дня повідомляє про нові відкриття. Це час постійних змін, до яких людина повинна бути готовою. І саме над формуванням інноваційної особистості з інноваційним

мисленням повинне працювати суспільство. Як сказав В.Кремень – «...майбутнє — за індивідами, які активно мислять, які зуміють умонтуватися в системі штучного розуму» [5].

Висновки. Отже, прогнози щодо перспектив світової економіки передбачають подальший розвиток процесів глобалізації, які будуть супроводжуватися лібералізацією міжнародних економічних переміщень, інтенсифікацією діяльності транснаціональних корпорацій і поглибленням комплексних міжнародних економічних зв'язків. Результатом цих процесів стане зростання рівня інтернаціоналізації економічного життя, насамперед збільшення рівня інтернаціоналізації ринків продуктів (товарів і послуг), ринків виробничих чинників, зокрема капіталу, та технічної інформації в широкому розумінні. Розвиватиметься інтернаціоналізація міжнародних організацій та інституцій, що відображатиметься в освітніх процесах та у встановленні особистості нового типу – «ринкової особистості» або «Людини економічної».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи: Доповідь Міністра освіти і науки на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки 21 березня 2008 р. / І. Вакарчук // Освіта і управління. – 2008. – Т. 11. – С. 6–20.
2. Дзвінчук Д. Освіта в історико-філософському вимірі: тенденції розвитку та управління [монографія] / Д. Дзвінчук. – К.: ЗАТ «Нічлава», 2006. – 378 с.
3. Кларин М.В. Инновационные модели учебного процесса в современной зарубежной педагогике [авторефер. дис.... доктора пед. наук: 13.00.01] / Михаил Владимирович Кларин. – М., 1995. – 47 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2007. – 200 с.
5. Кремень В. Майбутнє — за індивідами, які активно мислять, які зуміють умонтуватися в системі штучного розуму / Василь Кремень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/EDUCATION/vasil_kremen_maybutne__za_individami,_yaki_aktivno_mislyat,_yaki_zumiyut_umontuvatisya_v_sistemi_sh-50461.html
6. Куценко В.І. Економіка освіти: [навч. посіб.] / В.І. Куценко. – К.: Міленіум, 2003. – 105 с.
7. Ніколаєнко С.М. Освіта в інноваційному поступі суспільства / С.М. Ніколаєнко – К.: Знання, 2006. – 207 с.
8. Ніколаєнко С.М., Тесленко В.В. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: [навч. вид.] / За заг. ред. С.М.Ніколаєнко, В. В. Тесленка. – К.: Пед. преса, 2007. – 176 с.
9. Огнев'юк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В.О. Огнев'юк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psych.kiev.ua>
10. Сбруєва А.А. Тенденції реформування середньої освіти розвинених англомовних країн в контексті глобалізації (90 – ті рр. XX – початок XXI ст.): [монографія] / А. А. Сбруєва. – Суми: ВАТ «Сумська обласна друкарня»; Вид-во «Козацький вал», 2004. – 500 с.
11. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии [учебное пособие для педагогических вузов и институтов повышения квалификации] / Герман Константинович Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.